

Building Bridges

Herstelgesprekken tussen slachtoffers en daders

Handleiding voor het opzetten en geven van het Building Bridges programma

Building Bridges: Herstelgesprekken tussen slachtoffers en daders

Handleiding voor het opzetten en geven van het Building Bridges programma

~

Gerry Johnstone en Esther Klaassen (redactie)

Met bijdragen van de partners van Building Bridges

Iain Brennan, Luís Miguel Graça, Gabriela Kabatova, Marton Magyari, Pedro Marques, Paola Montella, Marcella Reni, Ingrid Steck, Paul Talbot en Maria Cruz Yagüe.

Dankwoord

Joost de Jager, projectcoördinator, verdient onze dank voor zijn steun, vakkundigheid en geduld bij onze gesprekken.

We willen ook Tobias Merckle en Ivan Sotirov bedanken, die bijdroegen aan de aanzet tot Building Bridges. Een bijzonder dankwoord aan Katharina Resch, die een sleutelfiguur was in het opzetten van Building Bridges.

[2015] [Herziene versie februari 2016]

Deze publicatie kwam tot stand met financiële hulp van het JUST/2013/JPEN/AG-programma van de Europese Unie. De inhoud van deze publicatie is enkel de verantwoordelijkheid van de auteurs en partners en geeft niet de mening van de Europese Commissie weer.

Inhoud

Voorwoord, door Daniel W. Van Ness

1. Building Bridges: introductie
2. Overzicht Building Bridges
3. Faciliteren van Building Bridges
4. Werven en voorbereiden van de deelnemers
5. Het Building Bridges programma: voorgestelde structuur
6. Follow-up

Voorwoord

Prison Fellowship International ontwikkelde in 1996 het Sycamore Tree Project® (STP) om de aangesloten leden een manier te bieden om de belangen van de slachtoffers in hun programma's te integreren. Het houdt in dat slachtoffers een bezoek brengen aan de gevangenis om met een kleine groep gevangenen een begeleid gesprek te voeren over onderwerpen die verband houden met misdaad en gerechtigheid. Zij zijn niet slachtoffer en dader van elkaar, maar vaak gaat het om een vergelijkbare misdrijf.

STP wordt nu regelmatig toegepast door Prison Fellowship leden uit 34 landen in Europa, Latijns-Amerika, het Caraïbisch gebied, Afrika en het Stille Oceaan gebied. Het is aangepast in Rwanda, Colombia en de Salomonseilanden om deze landen te helpen omgaan met de nasleep van genocide en burgeroorlog. Uit onderzoek in Groot-Brittannië en Nieuw Zeeland blijkt dat STP de opvattingen van deelnemende daders verandert in een richting waaruit blijkt dat ze minder snel nieuwe overtredingen begaan. Op dit moment is er nog geen onderzoek gepubliceerd naar de daadwerkelijke invloed op recidivecijfers of de effecten voor de deelnemende slachtoffers, hoewel er wel onderzoeksprojecten gaande zijn over beide onderwerpen.

Er zijn twijfels geuit of STP wel beschouwd moet worden als een hersteltraject omdat de deelnemers niet elkaars slachtoffer en dader zijn. Onze ervaring leert echter dat dit een effectieve manier is om aan gevangenen en aan slachtoffers een herstelperspectief te bieden op misdaad en gerechtigheid. We kunnen ook melden dat het sommige slachtoffers lijkt te helpen bij het verwerken van hun trauma en gevangenen een beter inzicht lijkt te geven in de neveneffecten die een misdrijf heeft op het leven van slachtoffers, hun familie en gemeenschap. In sommige gevallen hebben STP deelnemers later begeleide gesprekken gevoerd met hun eigen slachtoffers of daders.

In de landen die STP gebruiken bestaan grote verschillen op het gebied van cultuur, wet, regelgeving en godsdienst. Als gevolg daarvan staat Prison Fellowship International haar leden toe het programma waar nodig aan te passen. Europa is waarschijnlijk het gebied waarin de meeste aanpassingen zijn doorgevoerd, deels vanwege het in hoge mate gestructureerde karakter van gevangenisrichtlijnen en de secularisatie in veel van de landen. Toch bloeien deze Europese STP's en wij hopen dat zij verder groeien dankzij de deelname aan het Building Bridges-project.

Daniel W. Van Ness

Uitvoerend directeur, Centre for Justice and Reconciliation, Prison Fellowship International

Hoofdstuk 1

Building Bridges: introductie

Doel van deze handleiding is om het Building Bridges programma uit te leggen en om een praktische leidraad te zijn voor individuen en organisaties die het programma willen geven en beschikbaar stellen. Deze handleiding is een trainingstool die stap-voor-stap uitleg geeft over de inhoud en het ontwikkelingsproces van Building Bridges.

Wat is Building Bridges?

Building Bridges is zowel de naam van een door de EU gesubsidieerd project dat tot doel heeft een interventieprogramma voor slachtoffers en daders op te richten, als van het programma zelf. Meer informatie over het project kunt u vinden op de betreffende website <http://restorative-justice.eu/bb/>.

In het Building Bridges programma wordt een groep slachtoffers van een misdrijf samengebracht met een groep daders voor 'herstelgesprekken' en leerervaringen. In het programma krijgen slachtoffers de kans 'ongerelateerde' daders (d.w.z. niet de daders die het misdrijf tegen hen pleegden) te ontmoeten en hen te helpen begrijpen welke invloed crimineel gedrag nu echt op de slachtoffers heeft. Voor slachtoffers van een misdrijf biedt dit een kans om slachtofferervaringen te delen, om hun verhaal over het misdrijf en de effecten daarvan op henzelf te vertellen, om een vorm van verontschuldiging te ervaren, om een constructief gesprek met daders mee te maken, een mate van herstel en genezing te bemachtigen, en emotionele steun te krijgen. Deelnemende daders aan het programma krijgen de mogelijkheid om te begrijpen welke invloed hun crimineel gedrag heeft op anderen, om meer empathie voor slachtoffers van een misdrijf te voelen en om een ander perspectief te krijgen op hun vroegere gedrag. Ze worden aangemoedigd na te denken over de rol die waarden als respect, empathie en verantwoordelijkheidsgevoel in hun leven zou kunnen spelen. En ze krijgen de mogelijkheid op symbolische wijze hun vroegere misdaden goed te maken.

Achtergrond en belangrijkste onderdelen van Building Bridges

Het Building Bridges project is een samenwerking tussen Prison Fellowship organisaties in zeven Europese landen (de Tsjechische Republiek, Duitsland, Hongarije, Italië, Nederland, Portugal en Spanje) en twee onderzoeksinstituten (Hull universiteit in Groot-Brittannië en Makam Research in Oostenrijk). Het programma zoals ontwikkeld door het project behelst het ontwikkelen en aanpassen van het Sycamore Tree Project® (STP) om in heel Europa in te kunnen zetten. In het hiernavolgende bespreken we kort wat de Prison Fellowships zijn voordat we STP beschrijven en uitleggen hoe het Building Bridges-programma dat project verder ontwikkelt en aanpast.

Prison Fellowship

De Prison Fellowship beweging werd in 1976 door Charles Colson opgericht, na zijn vrijlating uit de gevangenis voor betrokkenheid bij het Watergate-schandaal.¹ Gedurende zijn tijd in de gevangenis werd Colson doordrongen van het belang van het christelijk geloof in gevangenen en richtte hij na zijn vrijlating Prison Fellowship in de VS op. Dit werd daarna de basis voor een wereldwijde organisatie, Prison Fellowship International (PFI). Tegenwoordig zijn er Prison Fellowships in 125 landen en is PFI de voornaamste associatie van nationale christelijke

¹ Zie <http://www.prisonfellowship.org.uk/who-we-are/our-story-so-far/> (Geraadpleegd op 25/06/2014).

gemeenschappen die actief is binnen het gebied van strafrecht. Het onderscheidend kenmerk van PFI is de nadruk op het combineren van gebed en praktische activiteiten - zoals het bezoeken en steunen van gevangenen en hun families en het organiseren van juridische hulp en herstelrechtprogramma's - om gerechtigheid en genezing te bewerkstelligen als reactie op misdaad.

The Sycamore Tree Project®

PFI ontwikkelde STP in 1996; de naam is afkomstig van het bijbelverhaal over Zaccheüs.² Het werd getest in de VS, Engeland en Wales, en Nieuw Zeeland in 1997 en programmahandleidingen werden uitgegeven in 1998. STP is uitgevoerd in 34 landen op alle continenten. STP wordt gehouden in een gevangenis door getrainde Prison Fellowship vrijwilligers en gespreksleiders van subgroepjes. STP omvat meestal zes tot acht bijeenkomsten van ieder twee tot drie uur. In de verschillende landen zijn er in het algemeen twee manieren ontwikkeld om STP te bieden: (i) met steeds evenveel daders en slachtoffers en (ii) als een meer dadergerichte, slachtofferbewustzijns cursus waarin een slachtoffer of aantal slachtoffers deelnemen aan slechts enkele bijeenkomsten. De doelstellingen van STP zijn om aan de behoeften van zowel de gedetineerden als deelnemende slachtoffers van een misdrijf tegemoet te komen. Wat de gedetineerden betreft zijn de doelen o.a.: hen aanmoedigen verantwoordelijkheid te nemen voor hun daden; hen in staat te stellen bewustzijn en empathie voor slachtoffers te ontwikkelen; hen in staat te stellen bekentenis, berouw, vergiffenis en verzoening te ervaren m.b.t. hun misdaden en hen helpen het goed te maken door deelname aan een symbolische daad van herstel of restitutie. Wat de slachtoffers betreft, zijn de doelen o.a.: hulp om de kwesties rondom het tegen hen gepleegde misdrijf op te lossen; hen een kans te geven hun verhaal te vertellen en een begin te maken met het genezingsproces; hen te helpen beter geïnformeerd te worden over misdaad, daders en herstelrecht; hen in staat stellen te zien dat daders verantwoordelijkheid nemen voor hun misdaden; het mogelijk maken te ervaren dat er toch iets positiefs en constructiefs voortkomt uit de pijnlijke ervaring van een misdrijf en te helpen een vorm van afsluiting, vergeving en rust te krijgen.

PFI staat haar leden toe het STP programma aan te passen waar nodig.³

Herstelrecht

Het concept van herstelrecht heeft een belangrijke plaats in STP en Building Bridges. Herstelrecht is een onderscheidende manier om te kijken naar en reageren op misdaad. Hoewel het een lange geschiedenis heeft, kwam de huidige herstelrechtbeweging op in de jaren '70 van de vorige eeuw. Vanaf 1990 groeide interesse in het concept snel en vandaag de dag experimenteren strafrechtssystemen wereldwijd met herstelrecht. Simpel gezegd is de basisgedachte van herstelrecht dat gerechtigheid in de nasleep van een misdrijf het beste bereikt kan worden niet alleen door de pleger(s) van het misdrijf te straffen, maar ook om hen aan te moedigen te begrijpen welke schade het misdrijf heeft aangericht bij mensen en relaties, en te bevorderen dat zij deze schade helpen herstellen⁴.

Herstelgesprekken

Het centrale idee van de herstelrechtbeweging is dat herstelgesprekken een krachtige manier zijn

² Lukas 19 vers 1-10.

³Bericht van Daniel W. Van Ness, Uitvoerend directeur, Centre for Justice and Reconciliation bij Prison Fellowship International

⁴ Voor een overzicht, raadpleeg Johnstone, G. *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates, 2nd edition* (London: Routledge, 2011).

om het doel te bereiken - herstellen van de schade ontstaan door criminaliteit.⁵ Een herstelgesprek houdt in dat daders en slachtoffers van een misdrijf elkaar in persoon ontmoeten voor een begeleid gesprek over de schade die criminaliteit veroorzaakt en wat er gedaan kan worden om deze schade te herstellen. De nadruk ligt op daders en slachtoffers die zelf over deze zaken beslissen d.m.v. een dialoog, in plaats van het leunen op experts en professionals om de antwoorden en oplossingen aan te dragen. Hoofddoel van het herstelgesprek is om daders en slachtoffers in staat te stellen om tot een gezamenlijk inzicht te komen over de schade van criminaliteit en overeenstemming over hoe daders die beste kunnen herstellen.

Building Bridges

Het STP biedt aanzienlijke mogelijkheden om gerechtigheid en genezing te stimuleren als reactie op criminaliteit. Het Building Bridges project is gestoeld op de gedachte om deze mogelijkheden in Europa werkelijkheid te maken. Om dit te bereiken gebruikt Building Bridges de basisgedachten van STP, maar voert ook enkele aanzienlijke aanpassingen door. In het bijzonder:

- Het Building Bridges programma integreert wetenschappelijk onderzoek. Vanaf het begin is de praktische ontwikkeling van Building Bridges geïnspireerd op en gevormd door de meest recente kennis op het gebied van herstelrecht en de ervaring van slachtoffer zijn; en ook door een karakteristiek evaluatiesysteem waarbij de factoren onderscheiden worden die bijdragen aan, en eventueel een belemmering vormen voor, de succesvolle implementatie van het Building Bridges programma.⁶
- Een bijzondere zorg bij de ontwikkeling van Building Bridges is om het programma even bevorderlijk te maken voor de deelnemende slachtoffers als voor de daders. Daarom is het programma gebaseerd op kennis over hoe slachtoffers te betrekken in zulke interventies, wat de behoeften van de slachtoffers zijn en hoe hieraan het best tegemoet kan worden gekomen.
- Building Bridges is ontwikkeld om in verschillende omgevingen gegeven te worden, zowel binnen als buiten de gevangenis.⁷

Over deze handleiding

Deze handleiding is ontwikkeld voor mensen en organisaties die een Building Bridges programma willen geven. Om te verzekeren dat het programma effectief en conform de richtlijnen ontwikkeld en uitgevoerd wordt, om de veiligheid en het welzijn van alle deelnemers te waarborgen, is het essentieel dat alle betrokkenen bij de organisatie en uitvoer van Building Bridges een geschikte training volgen. Daarom raden we iedereen die overweegt of van plan is Building Bridges te houden, contact op te nemen met een medewerker van het Building Bridges projectteam. Contactgegevens zijn te vinden op: <http://restorative-justice.eu/bb/>.

Deze handleiding vormt de basis voor training in de grondbeginselen van Building Bridges. Het verschaft een overzicht van Building Bridges (hoofdstuk 2); licht de rollen en verantwoordelijkheden toe van de gespreksleiders van het programma (hoofdstuk 3); onderzoekt manieren om deelnemers te werven en voor te bereiden (slachtoffers en daders) voor een Building Bridges programma (hoofdstuk 4); legt de basisstructuur van een Building Bridges programma uit en geeft enkele algemene richtlijnen voor programmaorganisatoren (hoofdstuk 5)

⁵ Zie G. Johnstone and I. Brennan, *Victim-Offender Encounters for Restorative Justice Dialogue: A Review*, te raadplegen op <http://restorative-justice.eu/bb/wp-content/uploads/sites/3/2014/12/WS-1.-D1.3c-VOM-review.pdf>.

⁶ Wetenschappelijke publicaties van Building Bridges zijn te raadplegen op <http://restorative-justice.eu/bb/publications-links/>.

⁷ Zie bijlage 'Peace Circles' op de Building Bridges project website.

en benadrukt het belang van een follow-up, en geeft tot slot enkele suggesties over hoe dat georganiseerd en uitgevoerd kan worden (hoofdstuk 6).

Hoewel deze handleiding de rol en verantwoordelijkheden van gespreksleiders in een Building Bridges programma toelicht, voorziet zij niet het programma van een cursusleiderstraining. Er zijn echter enige richtlijnen te vinden op onze website over hoe een geschikte training te organiseren: <http://restorative-justice.eu/bb/>. De website bevat ook een verzameling nuttige naslagwerken voor degenen die een Building Bridges programma houden. Prison Fellowships die een Building Bridges willen houden kunnen toegang krijgen tot STP handleidingen en ander materiaal van Prison Fellowship Europe (PFE).⁸

⁸Bij het ter perse gaan van deze publicatie is PFE bezig het hoofdkantoor te verhuizen. Zodra contactgegevens beschikbaar zijn, zullen deze beschikbaar worden gemaakt op de website van Building Bridges.

Hoofdstuk 2

Overzicht Building Bridges

Herstelrecht⁹

Strafrechtsystemen streven 'wettelijke gerechtigheid' na. Zij trachten criminelen de verdiende straf op te leggen, alle burgers 'gelijk' te behandelen en de rechten van verdachten en overtreeders te respecteren. Door het straffen van overtreeders trachten strafrechtsystemen ook andere, toekomstgerichte, doelen te bereiken zoals het verminderen van de wens en de gelegenheid voor overtreeders (en anderen die in de verleiding komen) om in de toekomst opnieuw overtredingen te begaan. Voor zover zij hier in slagen, vervullen strafrechtsystemen een waardevolle maatschappelijke functie: ze geven een betekenisvolle en rechtvaardige reactie op criminaliteit en scheppen grotere veiligheid.

De meeste strafrechtsystemen slagen slechts ten dele hierin, om uiteenlopende redenen. Maar al zouden zij perfect functioneren, dan nog zouden ze slechts aan een deel van de behoeften tegemoet komen die ontstaan door het plegen van strafbare feiten. Overtredingen veroorzaken bij de slachtoffers ervan direct en indirect veel lichamelijke, psychische, financiële en maatschappelijke schade. Het schaadt ook het *vertrouwen* dat nodig is voor gezonde sociale relaties tussen mensen in de samenleving. En degenen die strafbare feiten plegen blijken vaak ook door de ervaring geschaad te worden (ongeacht of ze veroordeeld en gestraft worden). Als mensen, getroffen door strafbare feiten, gerechtigheid en genezing willen ervaren, dan moet het antwoord van de maatschappij op misdaad verder gaan dan slechts het bewerkstelligen van 'wettelijke gerechtigheid'. Pogingen om de 'bredere schade' ontstaan door criminaliteit te herstellen dienen daarbij ook geïntegreerd te worden.

In de afgelopen tientallen jaren is een krachtige maatschappelijke beweging ontstaan als erkenning van deze noodzaak die herstelrecht stimuleert als reactie op strafbare feiten. Het kernbeginsel van herstelrecht is dat in de nasleep van een strafbaar feit de prioriteit van de maatschappij dient te zijn: verzekeren dat de schade ontstaan door het misdrijf hersteld wordt. Een tweede principe is dat de beste manier om dit te bereiken bij alle betrokkenen van een misdrijf is om elkaar persoonlijk te ontmoeten en gezamenlijk te beslissen hoe met de nasleep en de toekomstige consequenties om te gaan.

In de praktijk zijn er verschillende vormen van herstelrecht. De meest ontwikkelde vormen van herstelrecht zijn slachtoffer-daderbemiddeling (Victim-offender mediation, VOM) en 'conferencing' (overleg), waarbij een groep mensen die in een bepaalde mate getroffen zijn door een overtreding nemen deel aan een begeleide bijeenkomst (idealiter na een intensieve voorbereiding). Daar uiten zij hun gevoelens over het gebeurde en dragen bij aan de besluitvorming over hoe de overtreding afgehandeld moet worden - waarbij de nadruk ligt op herstellende uitkomsten. Verhandelingen over strafrechtelijke beleidsdiscussies met betrekking tot herstelrecht zijn, terecht, gericht op VOM en conferencing. Inspanningen om mensen

⁹Er is inmiddels aanzienlijke wetenschappelijke literatuur over herstelrecht beschikbaar. Voor een overzicht en kritische discussie van de kernthema's, raadpleeg Johnstone, G. *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates, 2nd edition* (London: Routledge, 2011). Johnstone, G. (red.), *A Restorative Justice Reader* (Londen: Routledge, 2013) is een verzameling onmisbare literatuur over het onderwerp.

getroffen door strafbare feiten herstelrecht te laten ervaren, nemen echter vele vormen aan. Een van deze is het The Sycamore Tree Project®(STP).¹⁰

Het Sycamore Tree Project® - de conceptuele basis voor Building Bridges

Het Building Bridges programma is gebaseerd op de grondbeginselen van het bestaande Sycamore Tree Project, een herstelrechtprogramma dat aangeboden wordt door leden van de wereldwijde organisatie Prison Fellowship International, en dat oorspronkelijk bedoeld was gehouden te worden binnen de gevangenis met groepen daders, slachtoffers en vrijwilligers. Het STP programma heeft altijd het belang benadrukt om echte slachtoffers te betrekken bij het herstelrechtproces, ook al varieert het aantal betrokken slachtoffers en de mate van hun betrokkenheid in verschillende delen van de wereld. Het is waarschijnlijk handig om deze variëteit te zien als bestaande in een continuüm. Aan de ene kant van de schaal neemt één slachtoffer deel aan één bijeenkomst van de cursus. Aan de andere kant zijn er evenveel daders en slachtoffers en kunnen de slachtoffers input leveren over meerdere bijeenkomsten. (We zullen zien dat Building Bridges ernaar streeft om dit laatste deel van het continuüm als uitgangspunt te nemen.)

Hoewel STP programma's heel verschillend zijn in hun aanpak, volgen ze allemaal een kernstructuur die gericht is op daders helpen leren wat de gevolgen van een misdrijf zijn op de levens van de betrokkenen, vooral die van de slachtoffers. STP helpt daders verantwoordelijkheid te nemen voor hun daden en stappen te zetten naar herstel van de schade die door hun misdaad is veroorzaakt. De hoofdthema's van een STP programma zijn:

- Herstelrecht - introductie
- Wat is criminaliteit en wie zijn betrokken en getroffen
- Verantwoordelijkheid nemen
- Bekentenis
- Vergiffenis en verzoening
- (Symbolische) daad van herstel of restitutie

Tijdens het STP programma komt een slachtoffer/komen slachtoffers (die niet het slachtoffer is/zijn van de deelnemende daders) erbij om zijn of haar persoonlijke ervaringen met het misdrijf te delen en de gevoelens en omstandigheden die volgen in de nasleep van een misdrijf. Uit onderzoek gevoerd onder deelnemers en gespreksleiders in het kader van het Building Bridges project, blijkt dat het verhaal van het slachtoffer een krachtige manier is voor daders om de daadwerkelijke effecten van het misdrijf te herkennen en begrijpen. Uit onderzoek blijkt ook dat het delen veel betekent voor de betrokken slachtoffers. Tijdens de STP programma's bleek dat slachtoffers vonden dat dit de eerste keer was dat zij een kans kregen om met daders te spreken en om een stem te hebben in het strafrechtstelsel. Over de vele jaren dat STP al aangeboden wordt, hebben slachtoffers aangegeven dat het programma hen geholpen heeft veel negatieve gevoelens los te laten. Van groot belang hierbij is dat zij nu daders ervaren als mensen die bereid zijn naar hen te luisteren en sorry te zeggen voor wat gebeurd is. Ze ontdekken dat daders mensen zijn met een leven en een eigen verhaal. Het stereotype beeld van 'de dader' dat zij daarvoor in gedachten hadden vervaagt meestal en de dader wordt menselijker voor hen. De

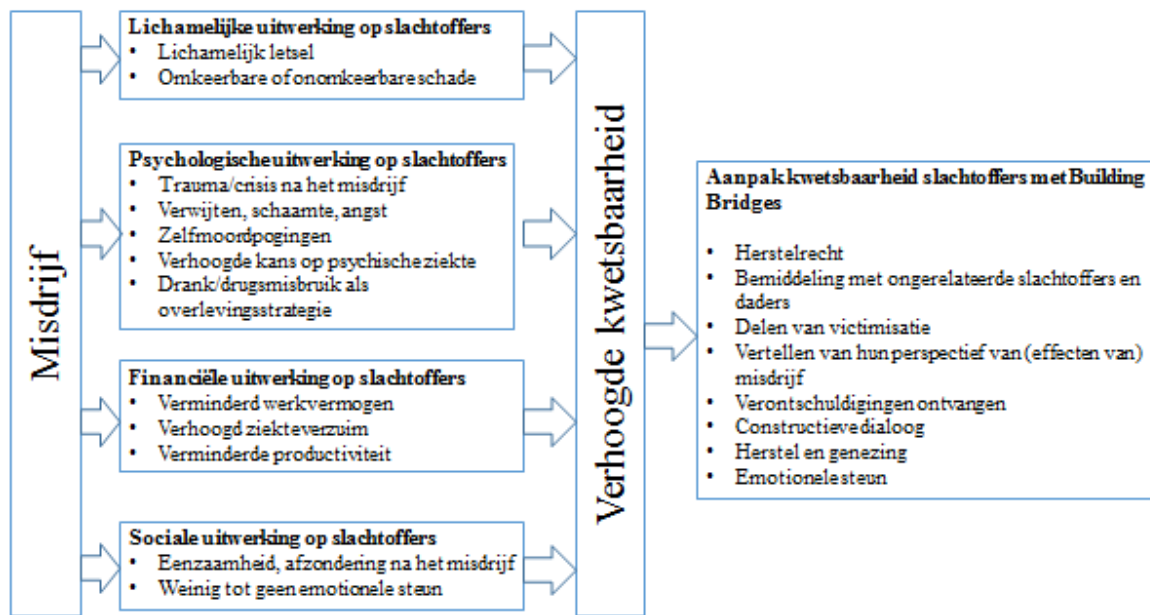
¹⁰STP is een van de vele pogingen om herstelrecht in de gevangenis en naar de gevangenen te krijgen. Voor een overzicht, raadpleeg Johnstone, G. (2014) *Restorative Justice in Prisons: Methods, Approaches and Effectiveness*, Council of Europe, PC-CP/docs 2014\PC-CP(2014)17e rev, te raadplegen via [http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202014/PC-CP%20\(2014\)%2017E_REV%20Report%20on%20Restorative%20Justice%20in%20Prisons%20by%20Mr%20Gerry%20Johnstone%2029.09.14.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202014/PC-CP%20(2014)%2017E_REV%20Report%20on%20Restorative%20Justice%20in%20Prisons%20by%20Mr%20Gerry%20Johnstone%2029.09.14.pdf).

onderzoeken die uitgevoerd zijn binnen het raamwerk van het Building Bridges project ondersteunen de stelling dat het herstel vaak zo sterk is na deelname aan enkele STP's dat het slachtoffer zich niet langer slachtoffer voelt en 'verder wil' met zijn/haar leven.

Building Bridges

Building Bridges is een project dat beoogt het Sycamore Tree Project verder te ontwikkelen om meer en betere mogelijkheden te creëren voor herstelgesprekken tussen slachtoffers en daders. Building Bridges beoogt mogelijkheden te creëren voor slachtoffers om hun eigen ervaringen te delen en een stem te hebben in het strafrechtstelsel. In Building Bridges wordt een van de fundamentele gedachten van STP's benadrukt: slachtoffers zijn niet slechts een middel om gevangenen te bereiken om hen te helpen meer slachtofferbewustzijn te ontwikkelen; slachtoffers zijn daarentegen betrokken als mensen die zelf de kans verdienen en nodig hebben om deel te nemen aan het herstelproces in de nasleep van een misdrijf. In Building Bridges wordt slachtoffers de mogelijkheid geboden te werken aan herstel en verzoening. Gebaseerd op de ervaringen van vele STP programma's uit het verleden, is de hoop en verwachting dat Building Bridges zal bijdragen aan het welzijn van de slachtoffers en aan hun toekomstperspectief voor een genezen en beter leven. In het onderzoek dat het Building Bridges project onderbouwt zullen we pogen vast te stellen of en in welke mate dat plaatsvindt. We verwachten ook dat de genezing bereikt kan worden via goed begeleide hersteldialogen tussen slachtoffers en daders in andere omstandigheden, zoals herstelcirkels in buurtgemeenschappen. Daarom kan Building Bridges ook georganiseerd worden buiten de gevangenis. In het project zullen we proberen de heilzame effecten hiervan ook vast te stellen.

Building Bridges zal onderdelen toevoegen aan de bestaande STP om meer richting te geven aan de steun voor slachtoffers. Hoe bouwt Building Bridges verder op STP om het meer slachtoffergericht te maken? De voornaamste ontwikkeling is dat Building Bridges trouw blijft aan het STP ideaal dat slachtoffers en daders beiden deelnemen in gelijke aantallen en aan alle bijeenkomsten. Building Bridges zal zich meer richten op slachtoffers, hulpmiddelen ontwikkelen om hen aan te trekken voor het programma en hen ondersteuning te bieden, en het EU-landen mogelijk te maken een programma te verzorgen met een zelfde aantal slachtoffers en daders. Hierdoor wordt meer interactie gecreëerd tussen slachtoffers en daders en meer mogelijkheden om alle deelnemers te steunen in hun eigen proces. De samenstelling van de groep deelnemers maakt aanzienlijke uitbreiding noodzakelijk. Building Bridges zal zich richten op de daders en hun gedrag en het herstelproces, als ook op het verhaal van de slachtoffers en hun genezings- en herstelproces. Building Bridges zal meer ondersteuning en emotionele steun brengen voor de deelnemende slachtoffers. Aan hun behoeften en vragen wordt antwoord gegeven, zij het in een intern gevangenisprogramma of in een herstelcirkel in de buurt. Building Bridges zal gespreksleiders informeren en trainen over hoe voorbereiding en nazorg voor slachtoffer en dader te organiseren. Onderstaand schema (figuur 1) geeft de doelen van Building Bridges weer met betrekking tot slachtoffers.

Figuur 1: Logisch model voor Building Bridges

Kwaliteitsgarantie in Building Bridges

Bij het houden van een Building Bridges programma is het belangrijk dat de volgende werkwijzen in acht genomen worden:

- verzekeren dat het welzijn van alle deelnemers aan het programma gewaarborgd is;
- verzekeren dat de kernwaarden van Building Bridges te allen tijde nageleefd worden;
- verzekeren dat de gevangenisautoriteiten en – werkers (als het in een gevangenis gehouden wordt) vertrouwen hebben in het programma;
- verzekeren dat de uitkomsten systematisch gecontroleerd en genoteerd worden om het succes van het programma aan te kunnen tonen.

Building Bridges: projectdoelen

Building Bridges is opgericht door een consortium van zeven Europese Prison Fellowships en twee onderzoeksinstituten.¹¹ Het project wordt gesteund door de Europese Commissie met actiesubsidie JUST/2013/JPEN/AG/4479.

Het programma heeft een reeks lange-, middellange- en kortetermijndoelen:

Langetermijndoelen

- Stimuleren van slachtofferhulp, met name emotionele steun en herstel.
- Stimuleren van herstelrecht d.m.v. slachtoffer-daderbijeenkomsten in Europa.
- Bijdragen aan maatschappelijk rechtvaardige gemeenschappen in Europa.
- Bijdragen aan slachtofferdeelname in Europese slachtoffer-daderprogramma's.
- Bijdragen aan het veranderen van de waardesystemen van daders in de nasleep van het misdrijf.

¹¹ Gevangenzorg Nederland; PF Hungary; PF Portugal, Confiar Associação; Seehaus e.v. (PF Germany); PF Italy; PF Czech Republic; Confraternidad Carcelaria de Espana; University of Hull, UK; Makam Research, Austria.

Middellange-termijndoelen

- Overbrengen van effectieve methodiek (STP) en doorontwikkelen daarvan in Building Bridges voor slachtofferhulp binnen verschillende Europese landen en omgevingen.
- In staat stellen van mediators, gespreksleiders, adviseurs, gevangenispsychologen, maatschappelijk werkers en anderen betrokken bij slachtoffers/daders om slachtoffers te helpen bij het herstelproces.
- Trainen van mediators, gespreksleiders, adviseurs, gevangenispsychologen, maatschappelijk werkers en anderen in de Building Bridges methodiek.

Korte-termijndoelen

- Implementeren en testen van 14 van Building Bridges programma's in Europese gevangenissen en gemeenschapslocaties.
- Ondernemen van strikte procesevaluatie van Building Bridges om de haalbaarheid ervan te bepalen in verschillende omgevingen binnen en buiten Europese gevangenissen.
- Delen en verspreiden van kennis over de Building Bridges methodiek.
- Een boek schrijven over slachtoffer-daderontmoetingen in Building Bridges.

Hoofdstuk 3

Faciliteren van Building Bridges

Elk Building Bridges programma wordt gegeven door een cursusleider, geholpen door een of meer gespreksleiders. In dit hoofdstuk lichten we de rollen en verantwoordelijkheden toe van de cursusleider en gespreksleiders en de kenmerken, vaardigheden en ervaringen die zij nodig hebben.

Cursusleiders: rollen en verantwoordelijkheden

De kernfuncties van een cursusleider zijn:

- de groep door een serie onderwerpen leiden;
- aanmoedigen en mogelijk maken van open communicatie en een constructieve dialoog tussen de deelnemers, waardoor ze in staat zijn hun gedachten en gevoelens te uiten, hun ervaringen te delen en hun problemen te bespreken;
- verzekeren dat de programmaomgeving veilig, geborgen en steunend is;
- stimuleren van diversiteit en gelijke kansen;
- handhaven en verzekeren van vertrouwelijkheid;
- aanbieden aan de deelnemers van verdere geschikte informatie over beschikbare steun;
- aansturen van het team dat het Building Bridges programma uitvoert, verdelen van taken binnen het team en bieden van effectieve supervisie en steun aan de gespreksleiders;
- verzamelen en effectief gebruikmaken van feedback.

Hieronder volgt een gedetailleerdere uitsplitsing van de rol van de cursusleider:

De groep door de onderwerpen leiden

De cursusleider draagt de verantwoordelijkheid voor het organiseren van iedere bijeenkomst van het Building Bridges programma, in overeenstemming met de gekozen programmastructuur. Dit houdt in het erop toezien dat er een helder 'actieplan' is voor elke sessie, dat er geschikte en voldoende programmamaterialen aanwezig zijn en dat elke bijeenkomst effectief geleid wordt.

Herstelgesprekken mogelijk maken

Communicatie en dialoog vormen het hart van Building Bridges. Om deze mogelijk te maken moet de cursusleider:

- grondregels voor deelname en communicatie uitleggen en verzekeren dat deze regels gehandhaafd worden;
- deelnemers aanmoedigen en in de gelegenheid stellen in een passende mate deel te nemen aan de bijeenkomsten;
- verzekeren dat alle communicatie respectvol is - dat mensen respectvol praten en, van essentieel belang, respectvol luisteren.

Een veilige en steunende omgeving

Het Building Bridges programma moet plaatsvinden in een veilige en steunende omgeving. Het team dient een steunende omgeving te creëren met betrekking tot sfeer, luisteren en aanmoedigen. Het is de verantwoordelijkheid van de cursusleider om te verzekeren dat passende maatregelen zijn genomen om de groep en de deelnemers te beschermen. Hieronder valt het

hebben van een heldere strategie en procedure voor omgaan met een crisissituatie in de bijeenkomsten.

Diversiteit en gelijke kansen

De cursusleider heeft de verantwoordelijkheid te verzekeren dat men zich houdt aan het Building Bridges beleid met betrekking tot diversiteit en gelijke kansen voor de gehele duur van het programma.

Vertrouwelijkheid

De cursusleider is verantwoordelijk voor het ervoor zorgdragen dat het vertrouwelijkheidsbeleid van Building Bridges uitgelegd wordt aan de deelnemers en dat dit tijdens de Building Bridges bijeenkomsten nageleefd wordt.¹² De cursusleider dient ervoor te zorgen dat alle elektronische of gedrukte informatie over de groepsbijeenkomsten veilig opgeslagen wordt, rekening houdend met de eisen voor vertrouwelijkheid. Sommige gevangenissen kunnen gedragsrapportages over deelnemers vragen; als dit het geval is, moet dit aan het begin van het programma duidelijk gemaakt worden.

Verdere informatie over beschikbare steun

De cursusleider dient twee beknopte handleiding samen te stellen met verdere informatie over de beschikbare hulp waartoe deelnemers toegang toe kunnen verkrijgen in hun regio: één voor slachtoffers en één voor daders. Deze dienen tijdens het programma ter beschikking te worden gesteld aan de deelnemers.

Feedback

De cursusleider dient te verzekeren dat feedback van de deelnemers gevraagd wordt na elke programmabijeenkomst en dat dit geanalyseerd en meegenomen wordt voor de volgende bijeenkomst.

Supervisie en ondersteuning van de gespreksleiders

Cursusleiders dienen de gespreksleiders effectieve supervisie en ondersteuning te bieden, en hen te stimuleren de kennis, vaardigheid en ervaring op te doen die zij nodig hebben om gespreksleiders te worden. Er moet een duidelijke taakverdeling zijn tijdens het programma om een vlekkeloze samenwerking te bewerkstelligen. De cursusleider heeft hierin een leidende rol.

Gespreksleiders

Het is aan te raden dat de cursusleider door tenminste één gespreksleider wordt bijgestaan. De rol van de gespreksleider is om de cursusleider, waar passend, te ondersteunen in alle aspecten van zijn/haar rol, en om de gesprekken in de subgroepjes te leiden.

De gespreksleider dient de volle verantwoordelijkheid voor de groep op zich te nemen indien, om welke reden dan ook, de cursusleider de bijeenkomst moet verlaten (als er meer dan één gespreksleider is, dan moet van te voren duidelijk aangegeven worden wie deze rol op zich neemt). In veel gevallen zijn de gespreksleiders de leiders van gesprekken in kleine groepen. Om te zorgen dat dit effectief gebeurt, dienen zij goed toegerust en getraind te zijn in de achtergronden en inhoud van de onderwerpen als ook in het leiden van groepsgesprekken.

Belangrijkste kenmerken, kennis en vaardigheden die cursusleiders nodig hebben

¹²Zie bijlage 'Agreement of Participation' op de Building Bridges project website.

Cursusleiders en gespreksleiders moeten belang hechten aan de basisprincipes en waarden van Building Bridges (zie hoofdstuk 2). Daarnaast dienen ze te beschikken over een reeks vaardigheden en kenmerken, vooral:

- het vermogen effectief te communiceren, waaronder goede luistervaardigheden;
- uitstekende plannings- en organisatievaardigheden, waaronder het vermogen te werken als onderdeel, en als leider, van een team;
- het vermogen om prestaties en voortgang te analyseren en te evalueren (waaronder hun eigen prestatie);
- 'open-minded' zijn, waaronder flexibele gedachtenprocessen en het vermogen onbevooroordeeld te denken en zich te gedragen;
- streven naar leren;
- grote mate van bewustzijn voor veiligheidskwesties;
- een sterk eigen verantwoordelijkheidsgevoel.

Mensen met bovenstaande kenmerken en vaardigheden zijn er in uiteenlopende omgevingen. Wat van groot belang is, is dat cursusleiders geen specifieke kwalificaties of beroepsstatus hoeven te hebben of een achtergrond van werken in de strafrechtsector, noch enige gespecialiseerde kennis (over criminologie, victimologie, herstelrecht, etc.). Wel is belangrijk dat zij kunnen bewijzen dat zij de bovengenoemde kenmerken en vaardigheden bezitten en bereid en in staat zijn meer benodigde specialistische kennis op te doen.

Building Bridges - geïnspireerd op de beginselen van herstelrecht - is wezenlijk anders dan professionele hulp aan slachtoffers en daders. Het idee achter Building Bridges is deels om onderbenutte 'middelen' aan te boren die binnen de gemeenschappen bestaan om steun te bieden aan slachtoffers van een misdrijf, en steun en verantwoording te bieden aan daders van een misdrijf. Verder is een ander cruciaal onderdeel van Building Bridges om 'bruggen te bouwen' tussen de gemeenschap en de gevangenis (en andere omgevingen waar daders zijn). Vandaar dat de rol van cursusleider in principe toegankelijk is voor iedereen, ongeacht hun beroepsstatus. De hoofdfactoren om te bepalen of iemand geschikt is om een Building Bridges programma te leiden zijn de motivatie, betrokkenheid, de hierboven genoemde vaardigheden en kenmerken, en de bereidheid deel te nemen aan een effectieve training voor deze rol.

Werven en trainen van cursusleiders en gespreksleiders

Het werven kan plaatsvinden op verschillende manieren, waaronder:

- mensen vinden die al vrijwilliger zijn in uw organisatie;
- plaatsen van advertenties in kranten, tijdschriften en andere communicatievormen die door uw organisatie gebruikt worden;
- persoonlijke werving, wanneer u geschikte mensen kent;
- een vrijwilligerscentrale;
- benaderen van mensen die naar alle waarschijnlijkheid goede gespreksleidersvaardigheden hebben (zoals leraren, maatschappelijk werkers, psychologen en juristen).

Bij werving dient een aanmeldingsformulier, persoonlijk gesprek en een geschreven contract verlangd te worden.

Nadat de cursusleiders en gespreksleiders aangenomen zijn, dienen zij training¹³ te krijgen in o.a. de volgende onderwerpen:

- herstelrecht;
- Building Bridges:
- 'Wie ben ik als cursusleider?';
- praktische zaken (ICT, programmamateriaal, wat je moet weten over het betreden van een gevangenis, evaluatieformulieren, teamvoorbereidingen);
- schrijven van zelfreflecties en evaluaties;
- werken met groepen, vooral slachtoffers en daders (soorten deelnemers, groepsdynamieken en leiderschapsrollen). Gebruik van rollenspellen en videoclips;
- presenteren van onderwerpen/lesgeven.

¹³ Zie bijlage 'Suggested Training Outline' op de Building Bridges project website.

Hoofdstuk 4

Werven en voorbereiden van de deelnemers

Om het Building Bridges programma te kunnen geven is er een groep slachtoffers en daders nodig. De programmaleider moet een persoon, of groepje personen, aanwijzen die deze deelnemers moeten werven. Hoewel met sommige aspecten van het wervingsproces zo vroeg mogelijk begonnen moet worden, moeten individuele deelnemers niet benaderd of ingeschreven worden totdat de programmaleider zeker is dat het programma gehouden kan worden. De reden hiervoor is dat zodra een slachtoffer of een dader de beslissing heeft genomen om mee te doen aan het Building Bridges programma, het afgelasten of uitstellen van het programma zelfs schadelijk voor hen kan zijn.

Wanneer de deelnemers eenmaal zijn geworven, moeten ze zorgvuldig voorbereid worden op het proces. Een van de kerngegevens die naar voren komt uit de literatuur die alle herstelrechtprocessen evalueert, is dat hoe zorgvuldiger de deelnemers voorbereid zijn, hoe groter de kans dat het proces een bevorderlijke uitkomst heeft.¹⁴ Ook in dit geval moeten programmaleiders een persoon of groep personen aanwijzen die verantwoordelijk zijn voor de voorbereiding. Er moet ook een duidelijk plan voor de voorbereidingen zijn voordat deelnemers uitgenodigd worden.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de procedure van het werven en voorbereiden van slachtoffers, en daarna de procedure van het werven en voorbereiden van daders. Een van de grootste uitdagingen waar het Building Bridges project zich mee bezig houdt is het verbreiden van de voordelen van programma's zoals STP onder meer slachtoffers. Daarom wordt dit aspect hieronder in meer detail besproken.

Slachtoffers

Eerste contact en beoordeling

Het Building Bridges programma is ontworpen voor mensen van wie de levens nadelig beïnvloed zijn door een tegen hen gepleegd misdrijf, en die van de eerste ervaring zijn hersteld (soms de terugslagfase genoemd) en die nu steun nodig hebben om verder te gaan naar de volgende fases van herstel van victimisatie.¹⁵ Het is belangrijk om er zeker van te zijn dat slachtoffers er klaar voor zijn, emotioneel gezien, om mee te doen aan Building Bridges. Een dergelijke beoordeling zet aan tot nadenken over de mate en soort voorbereiding die een slachtoffer nodig heeft om veilig deel te nemen aan, en voordeel te hebben van, het programma. Het projectteam heeft een beoordelingschecklist opgesteld om cursusleiders en programmaorganisatoren te helpen de eerste gesprekken met slachtoffers te voeren, zodat zij de juiste informatie krijgen om te bepalen of de slachtoffers klaar zijn voor het programma en wat er nodig is om hen te helpen zich op het programma voor te bereiden. Deze checklist is te

¹⁴Zie bijvoorbeeld United Nations, Office on Drugs and Crime, *Handbook of Restorative Justice Programmes* (Vienna, 2006), in het bijzonder hoofdstuk 5, te raadplegen via http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf

¹⁵Voor een beknopt en uitstekend verslag van ervaringen van slachtoffers van een misdrijf, en alle fasen in het herstel van die ervaring, raadpleeg hoofdstuk 2 van het toonaangevende boek van Howard Zehr *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice, 3rd edition* (Scottsdale, PA: Herald Press, 2005). Dit hoofdstuk en eigenlijk het hele boek is een aanrader voor iedereen betrokken bij het organiseren en uitvoeren van het Building Bridges-programma.

raadplegen op de website van Building Bridges¹⁶. Hieronder belichten we enkele belangrijke punten.

Slachtoffers zullen verschillend reageren op daders. Sommige slachtoffers lijken een wraakzuchtige gemoedstoestand te hebben, en nemen een agressieve of vijandige houding aan ten opzichte van daders. Dit staat deelname niet in de weg, mits slachtoffers instemmen met en zich zullen houden aan de volgende twee grondregels van het Building Bridges programma:

1. Alles wat tijdens het Building Bridges programma wordt gezegd blijft vertrouwelijk.
2. Deelnemers gedragen zich te allen tijde respectvol tegen alle andere deelnemers.

Dus slachtoffers met een 'wraakzuchtig' gemoedstoestand kunnen zeker geschikt zijn voor een Building Bridges programma, maar zij zullen veel zorgvuldige voorbereiding behoeven. Vergelijkbare overwegingen zijn aan de orde bij slachtoffers die daders willen ontmoeten om hen ervan te doordringen hoe slecht hun gedrag was. Algemeen gezegd is het belangrijk te bedenken dat Building Bridges niet noodzakelijkerwijs op zoek is naar vergevingsgezinde mensen of mensen die uit altruïstische redenen aan het programma willen deelnemen. Tenslotte is het kerndoel van het programma om de deelnemers te helpen veranderen.

Een heel andere kwestie die zich bij het eerste contact met slachtoffers kan voordoen is dat zij de neiging hebben de effecten van het misdrijf op henzelf te bagatelliseren, of zelfs te denken dat zij de schadelijke effecten verdiend hebben. Ook hier is het weer essentieel te begrijpen dat een misdrijf slachtoffers op complexe manieren treft.¹⁷ Slachtoffers weten soms nog niet wat ze voelen over wat hen overkomen is, of ze vinden het moeilijk hun echte gedachten en gevoelens te uiten. In algemene zin is het vruchtbaar veel tijd met slachtoffers te besteden om te bepalen hoe goed voorbereid zij zijn voor het Building Bridges programma en welke verdere voorbereiding zij nodig hebben.

Eén kwestie die naar voren kan komen bij het eerste contact met bepaalde slachtoffers is dat zij geneigd zijn vooroordelen te uiten (bijv. racistische of seksistische opvattingen te uiten of neerbuigend te zijn tegen mensen met een handicap). De cruciale vraag is of deze slachtoffers in staat zullen zijn, met gedegen voorbereiding, zich te houden aan de bovengenoemde grondregels. Beoordelen van de emotionele gesteldheid van slachtoffers heeft *niet* ten doel deze te selecteren zodat alleen slachtoffers met de 'juiste' instelling deelnemen. Alleen diegenen die niet akkoord gaan met, of naar alle waarschijnlijkheid niet in staat zullen zijn zich te houden aan, de grondregels ondanks grondige voorbereiding, moeten als ongeschikt beschouwd worden.

Verder moet het risico op *her-traumatisering* zorgvuldig afgewogen worden. Dit kan voorkomen wanneer emoties naar voren komen tijdens het voorbereidingsgesprek die nog 'te vers' lijken. Ook als de ervaring van het misdrijf nog niet verwerkt is en een slachtoffer te veel vragen heeft, heeft hij of zij misschien andere vormen van hulpverlening nodig voordat hij of zij veilig aan een Building Bridges programma kan deelnemen.

Als slachtoffers van zedendelicten aan een Building Bridges programma willen deelnemen, moet zeer wel overwogen worden welke impact het verhaal van het slachtoffer op de daders zal hebben en welke aanvullende vormen van hulp er aan het slachtoffer geboden moet worden. Hier zijn een aantal redenen voor: (1) daders hebben de neiging neer te kijken op daders van een zedendelict. Als zij het verhaal van een slachtoffer van een zedendelict horen, is het moeilijk

¹⁶ Zie bijlage 'Assessment Checklist' op de Building Bridges project website.

¹⁷ Zehr, *Changing Lenses*, hoofdstuk 2 (zie voetnoot 16 voor het volledige citaat)

voor hen om dat te relateren aan hun eigen misdaad; (2) wat betreft plegers van een zedendelict, kan het helpen een slachtoffer te horen over een vergelijkbaar delict maar vaak vinden deze daders het moeilijk te zien wat zij verkeerd hebben gedaan, wat kan leiden tot een negatieve groepsdynamiek; (3) slachtoffers van zedendelicten hebben specifieke slachtofferhulpverlening nodig, die het algemene Building Bridges programma niet kan bieden. Daarom moeten er aanvullende vormen van passende hulp geboden worden, naast het programma.

Slachtoffers werven

Geschikte slachtoffers werven is een van de grootste uitdagingen voor iemand die een Building Bridges programma wil opzetten. Het is belangrijk om vindingrijk en creatief te zijn in het werven en tegelijkertijd ruim binnen de grenzen van wat ethisch verantwoord is te blijven. Het is belangrijk de rechten te respecteren van slachtoffers die niet benaderd willen worden of geen interesse hebben in deelname aan het programma. Van doorslaggevend belang is dat Building Bridges op basis van *vrijwillige* deelname werkt. Slachtoffers dienen een vrije en weloverwogen beslissing te nemen om wel of niet deel te nemen. Hieronder staan enkele veel gebruikte wervingsmethoden van slachtoffers die door programmaorganisatoren gebruikt worden.

a Zelfverwijzing

Een slachtoffer verwijst zichzelf naar het programma. Een slachtoffer neemt bijvoorbeeld contact op met de programmaorganisator, nadat hij/zij over het programma gehoord heeft in de media, een artikel of andere marketingactiviteiten. Om de mogelijkheden van werving op deze wijze te vergroten is het belangrijk dat er meerdere en effectieve manieren zijn waarop slachtoffers de programmaorganisatoren kunnen bereiken (e-mail, telefoon, brief, etc.).

b Persoonlijk benaderen

Bij deze optie nemen programmaorganisatoren contact op met individuele slachtoffers die misschien bekend zijn bij medewerkers en vertellen dat er voor het huidige programma nog slachtoffers worden gezocht.

c Selectie uit een bekende groep slachtoffers

Sommige programmaorganisatoren kennen groepen slachtoffers waarmee zij regelmatig werken. Een voordeel van deze methode is dat de programmaorganisatoren de slachtoffers goed kennen en dat het voorbereidende werk tot een minimum beperkt kan worden. Er is echter ook één belangrijk nadeel wanneer al te veel op deze wervingsmethode geleund wordt: Building Bridges heeft als kerndoel genezing en gerechtigheid te bieden aan zoveel mogelijk slachtoffers van misdrijven. Dit doel kan duidelijk niet worden gehaald als er slechts geput wordt uit een kleine groep slachtoffers die al de heilzame effecten van het programma hebben ervaren.

d Verwijzing via beroepsinstanties

Een beroepsinstantie, zoals de politie of leden van het juridisch apparaat, verwijst een slachtoffer naar een tussenpersoon, zoals een slachtofferhulpgroep of een beroepsnetwerk voor slachtofferbegeleiding. De tussenpersoon neemt dan contact op met de programmaorganisator om kennis te maken met het slachtoffer. Het kan nuttig zijn samenwerkingsverbanden aan te gaan met dit soort instanties.

e Mond-tot-mondverwijzing

Van een directe verwijzing is sprake als een voormalig deelnemend slachtoffer andere slachtoffers vertelt over het programma.

f Conferenties/evenementen voor slachtoffers

Sommige programmaorganisatoren bezoeken evenementen, conferenties of verenigingen voor slachtoffers, om daar slachtoffers te werven.

g Opzetten van een afdeling voor begeleiding van slachtoffer

Als organisatie die Building Bridges programma's opzet, kan overwogen worden een vorm van slachtofferbegeleiding op te zetten.¹⁸

Soms ondervinden cursusleiders moeilijkheden, waaronder een gebrek aan contact of steun van slachtofferverenigingen. Sommige leunen overmatig op informele contacten met individuele professionals in de hulpverleningssector (therapie of slachtofferhulp). Het is van groot belang dat programmaorganisatoren en cursusleiders stabiele contacten opbouwen met slachtofferverenigingen, schriftelijke overeenkomsten met hen opstellen, werken aan het behalen van wederzijds voordeel en nauwere vormen van samenwerking.

Slachtoffers voorbereiden

Het voorbereiden van een slachtoffer is, zoals eerder aangegeven, een zeer belangrijk onderdeel van het Building Bridges programma. Het projectteam heeft een beoordelingschecklist opgesteld voor cursusleiders en programmaorganisatoren om de slachtoffers op het programma voor te bereiden. Deze checklist is te raadplegen op de website van Building Bridges. Hieronder belichten we enkele belangrijke punten.

Er zijn drie voorbereidingsniveaus:

- Het voorbereidingsproces bestaat uit één afspraak met het slachtoffer (selectieve voorbereiding).
- Het voorbereidingsproces bestaat uit meerdere afspraken met het slachtoffer (intensieve voorbereiding).
- Het voorbereidingsproces behelst een 'Building Bridges programma sessie 0' voor slachtofferdeelnemers apart van de daderdeelnemers.

Manieren om voor te bereiden kunnen zijn een persoonlijk interview, telefoongesprek of één of meerdere afspraken. Bij meerdere afspraken zijn er meestal niet meer dan drie nodig.

De voornaamste doelen van het voorbereidende werk met slachtoffers zijn:

- verzekeren dat slachtoffers de aard van het programma kennen, wat het hen kan opleveren en wat niet, en wat hun rol zal zijn;
- beoordelen van de verwachtingen die slachtoffers van het programma hebben;
- beantwoorden van eventuele vragen die een slachtoffer heeft over het programma.

Daders

Contact en beoordeling

Op enkele uitzonderingen na (zie hieronder), is het Building Bridges programma voor bijna elke dader geschikt. Voornaamste overweging bij het werven van daders is dat deelname vrijwillig en weloverwogen moet zijn. Het doel van Building Bridges moet duidelijk uitgelegd worden aan

¹⁸ In de bijlage 'Victim Counselling' wordt informatie gegeven over hoe Prison Fellowship Duitsland een centrum voor slachtofferhulp heeft opgezet, waar slachtoffers worden begeleid, en wanneer van toepassing worden doorverwezen naar en voorbereid op het deelnemen aan een Building Bridges programma. Zie Building Bridges project website voor deze bijlage.

dadere. Het is belangrijk te realiseren dat veel dadere zich ongerust kunnen voelen over deelname aan het programma, en vooral over een ontmoeting met slachtoffer van een misdrijf. Daarom is het belangrijk aan dadere over te brengen wat het doel van het programma is, en wat niet. Dadere moeten begrijpen dat slachtoffer niet deelnemen aan het programma om hen te straffen of om wraak te nemen. Het doel van het programma moet aan hen uitgelegd worden: dadere helpen te reflecteren op hun criminele gedrag uit het verleden, beter te begrijpen wat de impact daarvan op slachtoffer is en om te bespreken wat zij mogelijk kunnen doen om het goed te maken. Dadere moeten begrijpen dat het programma uitdagend is, maar ook steunend. In het wervingsproces is het van groot belang dat dadere de gelegenheid krijgen vragen te stellen, en beantwoord te krijgen, over het proces.

Zoals voor alle deelnemers geldt, moeten dadere instemmen met en aantonen dat ze zich zullen houden aan de volgende twee grondregels van het Building Bridges programma:

1. Alles wat tijdens het Building Bridges programma wordt gezegd blijft vertrouwelijk.
2. Deelnemers gedragen zich te allen tijde *respectvol* tegen alle andere deelnemers.

Building Bridges heeft de zorg om elke vorm van her-traumatiseren van slachtoffer te voorkomen. Daarom moeten dadere zorgvuldig beoordeeld en voorbereid worden om te zorgen dat dit niet gebeurt.

Bijzondere voorzichtigheid is geboden wanneer dadere die willen deelnemen, weerhouden worden van veilige deelname vanwege een geestelijke of emotionele stoornis. Hier dient het principe van diversiteit en gelijke kansen in acht genomen te worden, naast zorg voor de veiligheid van alle deelnemers en de risico's van her-traumatisering van slachtoffer.

Zedendelinquenten zijn in het algemeen niet geschikt voor het Building Bridges programma, tenzij het programma specifiek is ontwikkeld voor zedendelinquenten en er speciaal getrainde vrijwilligers aanwezig zijn om dit mogelijk te maken. Een groep die een minderheid van zedendelinquenten bevat kan problemen opleveren.

Dadere werven

Er zijn verschillende manieren om dadere voor een Building Bridges programma te werven, afhankelijk van of het programma binnen de gevangenis (of andere penitentiaire instelling) gehouden wordt of als een vredescirkel (buiten de gevangenis).

Dadere werven binnen de gevangenis

Om dadere in een gevangenis te werven moet er samengewerkt worden met de gevangenisautoriteiten. Als eerste stap wordt dit meestal besproken met de leidinggevende(n) van de gevangenis terwijl er toestemming gevraagd wordt om het programma binnen de gevangenis te houden.

Bij het werven van deelnemers, win advies en hulp in van beroepskrachten in de gevangenis (vooral psychologen, onderwijzers en de verantwoordelijken voor geestelijke verzorging en pastorale zorg). Manieren om te werven zijn o.a.:

- presentatie houden over het programma aan een groep gevangenen;
- gebruik van flyers en posters;
- een vermelding in een onderwijs/trainingsboek (waaruit gevangenen een keuze voor een cursus kunnen maken) als dat bestaat;

- voormalige deelnemers vragen informatie over het programma en de waarde ervan te verspreiden.

Daders werven buiten de gevangenis

Bij programma's die buiten de gevangenis gehouden worden kan het moeilijker zijn om contact te maken met daders, en het kan lastiger zijn daders van deelname te overtuigen. Daarom is het belangrijk om sterke banden aan te gaan met bureaus die vaker regelmatig contact met ex-gedetineerden hebben. Dit zijn o.a.:

- organisaties die belast zijn met de zorg en herplaatsing van ex-gedetineerden;
- reclasseringsdiensten;
- instellingen voor sociale bijstand;
- instellingen die nazorgprogramma's voor gedetineerden verzorgen.

Zodra het probleem van het contactleggen met ex-gedetineerden ondervangen is, kan een reeks methoden, vergelijkbaar met die voor het werven van daders in de gevangenis, toegepast worden.

Daders voorbereiden

De ervaringen die opgedaan zijn bij STP's hebben inmiddels veel informatie opgeleverd over 'best practices' voor het voorbereiden van daders op programma's zoals Building Bridges. Onderstaande leidraad put uit die ervaring¹⁹

- Daders moeten de gelegenheid krijgen de cursusleider te ontmoeten en vragen te stellen, en beantwoord te krijgen, over Building Bridges en hun eigen rol daarin.
- Belangrijk doel in dit proces is om een vertrouwensrelatie op te bouwen tussen cursusleiders en deelnemende daders.
- Het is handig om intakegesprekken te voeren met alle kandidaten, om inzicht te krijgen in hun motieven om deel te nemen en hun hoop voor en verwachtingen van het programma.
- De tijdslijnen van de bijeenkomsten moeten uitgelegd en besproken worden. De deelnemende daders moeten bevestigen dat zij alle bijeenkomsten kunnen en willen bijwonen, behalve in het geval van onvoorziene en uitzonderlijke omstandigheden.
- Het is belangrijk dat daders begrijpen dat veel van de deelnemende slachtoffers ook erg bezorgd en nerveus over hun eigen deelname aan het programma zijn. Voor programma's die in een gevangenis gehouden worden is het ook belangrijk duidelijk te krijgen dat deelnemende slachtoffers waarschijnlijk minder gewend zijn aan een gevangenisomgeving.
- Leg duidelijk alle grondregels uit vóór deelname aan het programma.

¹⁹Daarom is het volgende in hoge mate gebaseerd op het *Sycamore Tree Project: Programme Guide* (Washington DC, PFI: 2010), p. 3.

Hoofdstuk 5

Het Building Bridges programma: voorgestelde structuur

Het Building Bridges programma kan op verschillende manieren gehouden worden - er bestaat geen vast programma. In dit hoofdstuk bieden we echter enkele eenvoudige voorbeelden van een programmastructuur. Het doel hiervan is om iemand die een Building Bridges programma wil verzorgen, inzicht te geven in hoe dat er in praktijk uitziet en om een basisstructuur als uitgangspunt tot zijn beschikking te stellen. Organisatoren van specifieke programma's zullen natuurlijk deze structuur willen of moeten aanpassen en wijzigen om een programma te ontwikkelen dat geschikt is voor bepaalde omgevingen of omstandigheden. Dit is uiteraard in orde en wordt zelfs verwacht. De enige beperking is dat het programma de hoofdkenmerken van Building Bridges moet bevatten en georganiseerd moet worden rond diens kernwaarden. Voordat we de structuur uiteenzetten, geven we eerst een aantal algemene richtlijnen voor organisatoren van een Building Bridges programma. We willen echter duidelijk benadrukken dat deze - in tegenstelling tot de andere essentiële punten - slechts richtlijnen zijn. In praktijk blijken de programma's aanzienlijk te verschillen vanwege lokale omstandigheden en beperkingen, enzovoorts. Het is belangrijker dat het programma ontwikkeld wordt om de doelen van Building Bridges te behalen en trouw te blijven aan de kernwaarden, dan om vast te houden aan een bepaalde structuur.

Algemene richtlijnen

Essentiële punten

Voordat het daadwerkelijke programma begint, moet een leider van een Building Bridges cursus er zeker van zijn dat de onderstaande handelingen zijn verricht:

1. Werven van deelnemers en vrijwilligers.
2. Voorbereiding van deelnemers.
3. Informatie over het programma versturen aan de gevangenisautoriteit (indien gehouden in de gevangenis).
4. Verkrijgen van de benodigde goedkeuring voor de cursus. Dergelijke goedkeuringen moeten de gegevens bevatten van de bijeenkomsten, de lijst van deelnemers, het cursuslokaal en de middelen die eventueel gebruikt worden binnen het project. Communicatie met de gevangenis of andere instelling over de deelnemers, het binnenbrengen van cursusmateriaal en de planning.
5. Informeren van organisaties en stakeholders waarvan de toekomstige deelnemers bij het programma worden betrokken.

Leiden en voorbereiden van het programma

- Meestal is er een cursusleider, die bijgestaan wordt door een klein aantal gespreksleiders (zie hoofdstuk 3).
- De cursusleider dient van te voren de taken onder de teamleden te verdelen en hen voor te bereiden op het leiden van (kleine) groepen.
- Passende maatregelen moeten genomen worden voor PowerPoint-presentaties, videoclips, lees- en huiswerkmateriaal, drinken en versnaperingen, pauzes, etc.

Duur en verdeling

- Een Building Bridges programma bestaat meestal uit vijf tot acht bijeenkomsten.
- De meest voorkomende 'verdeling' is één bijeenkomst per week.
- De gemiddelde duur van elke bijeenkomst is twee uur.

Deelnemers

- Meestal nemen er zes daders (of ex-gedetineerden) deel aan een programma. Dit kan echter veel verschillen.
- Idealiter is het aantal deelnemende slachtoffers en daders gelijk.
- Daders en slachtoffers moeten zich verplichten tot het bijwonen van alle bijeenkomsten.

Het 'actieve', betrokken en deelnemend karakter van Building Bridges

- Hoewel er meestal enkele formele presentaties en 'lessen' zullen zijn, dienen de bijeenkomsten vooral te bestaan uit gesprekken (in kleinere subgroepen of de hele groep) en het vertellen van de persoonlijke verhalen van de deelnemers.
- Naast gesprekken is het nuttig om enkele groepsactiviteiten te doen.

De omgeving

- Een ruimte die groot genoeg is voor alle deelnemers en gespreksleiders.
- Losse meubelen, zodat gesprekken en presentaties zowel in kleine groepen als met de hele groep gehouden kunnen worden.
- Als het programma in een gevangenis gehouden wordt, moeten er duidelijke en weloverwogen maatregelen genomen worden om te garanderen dat slachtoffers en gespreksleiders veilig de gevangenis in kunnen komen en dat hier een duidelijke procedure voor is.
- Als het programma in een gevangenis gehouden wordt, moeten er duidelijke en weloverwogen maatregelen genomen worden om te garanderen dat daders volledig aan het programma kunnen deelnemen. Dit moet op voorhand met het gevangenispersoneel besproken worden.

Certificaten

- Elke deelnemer die het programma afsluit dient een passend certificaat van deelname te ontvangen na de laatste bijeenkomst.

Het Building Bridges traject

Zoals in andere herstelrechtprocessen het geval is, is Building Bridges opgezet om deelnemers langs een specifiek traject te leiden. In het begin ligt de nadruk op begrip, erkenning en het nemen van verantwoordelijkheid voor de schade en het trauma dat berokkend wordt door het plegen van strafbare feiten. Naarmate het programma vordert, verschuift de nadruk steeds meer naar positieve stappen die gezet kunnen worden om die schade te herstellen en om mensen en relaties die door criminaliteit zijn geschaad, te genezen. Hoewel de dynamiek van elk programma anders zal zijn, is het belangrijk om te eindigen met een hoopvolle, positieve en

feestelijke noot. Tegen het einde van het programma zouden de deelnemers idealiter moeten voelen dat positieve verandering in mensen en relaties mogelijk is.

Basisstructuur van het programma (aan te passen)

De daadwerkelijke duur van de cursus hangt af van een aantal factoren. Om enkele voorbeelden te geven van de aard van het programma, zetten we in het onderstaande schema een aantal mogelijke programmaoverzichten uiteen.²⁰

5 weken	6 weken	7 weken	8 weken
1. Herstelrecht – slachtoffers en daders	1. Herstelrecht – slachtoffers en daders	1. Herstelrecht – slachtoffers en daders	1. Herstelrecht – slachtoffers en daders
2. Wat is criminaliteit?	2. Wat is criminaliteit?	2. Wat is criminaliteit?	2. Wat is criminaliteit?
3. Verantwoordelijkheid en bekennen	3. Verantwoordelijkheid en bekennen	3. Verantwoordelijkheid en bekennen	3. Verantwoordelijkheid
4. Vergeving en verzoening	4. Vergeving	4. Vergeving	4. Bekennen
5. Stap vooruit, viering met gasten	5. Verzoening, de volgende stap zetten	5. Verzoening	5. Vergeving
	6. Viering met gasten	6. De volgende stap zetten	6. Verzoening
		7. Viering met gasten	7. De volgende stap zetten
			8. Viering met gasten

Doelstellingen van de fases

Herstelrecht – slachtoffers en daders	Onderzoeken van de ervaringen en behoeften van slachtoffers en daders van een misdrijf, en het introduceren van herstelrecht als een zienswijze en reactie op misdaad en alle betrokkenen.
Wat is criminaliteit?	Onderzoeken van verschillende manieren om misdaad te begrijpen, waaronder wat het betekent om misdaad te bezien vanuit het perspectief van herstelrecht.
Verantwoordelijkheid	Onderzoeken wat het betekent om verantwoordelijkheid te nemen voor een misdrijf, en de daar bijkomende uitdagingen.
Bekennen	Onderzoeken van de betekenis, de kracht en het belang van bekennen en berouw.
Vergeving Verzoening	Onderzoeken van de betekenis, de kracht en het belang van vergeving. Om het effect van verzoening te begrijpen en manieren te onderzoeken om criminaliteit te herstellen voor alle betrokkenen.
Volgende stappen	Verder te gaan richting genezing en herstel en de stappen te onderzoeken die nodig zijn in de levens van de deelnemers.
Vieren	Reflecteren op en vieren van de nieuwe bewustwording die de

²⁰ Zie voor een gedetailleerd voorbeeld van een Building Bridges programma de bijlage ‘BB Example of Programme Outline’ op de Building Bridges project website.

deelnemers hebben over misdaad en genezing.

Hoofdstuk 6

Follow-up met slachtoffers en daders

Na afloop van een Building Bridges programma moet er een aantal follow-upactiviteiten ondernomen worden. Het is belangrijk om in te zien dat de periode direct volgend op het programma significant is voor alle deelnemers; in dit hoofdstuk geven we richtlijnen voor weloverwogen nazorg.

Daders willen misschien hun daadwerkelijke slachtoffers ontmoeten en onderzoeken op welke manieren zij de schade berokkend door hun misdrijf kunnen herstellen. Als zij die wens uitspreken, dienen zij helder geïnformeerd te worden of dit mogelijk is, en dienen zij doorverwezen te worden naar een instantie die ervaring heeft in het organiseren van herstelgesprekken tussen slachtoffers en daders, tenzij de organisatoren van het Building Bridges programma die ook kunnen bieden.

Slachtoffers willen misschien als vrijwilliger aan de slag bij instellingen voor slachtofferhulp. Ook hier geldt weer dat zij ondersteuning moeten krijgen over hoe hierbij betrokken te raken.

Naast doorverwijzen, kunnen organisaties die Building Bridges geven, nadenken over welke vervolghulp zij zelf kunnen bieden of opzetten, bijvoorbeeld door het instellen van formele slachtofferhulp, het aanbieden van een buddy-project door vrijwilligers, of zelfs het ontwikkelen van een follow-upcursus die op individuele basis door vrijwilligers aan deelnemers gegeven kan worden. In een dergelijke follow-upcursus kunnen deelnemers dan terugblikken op wat ze geleerd hebben, reflecteren op de doorgemaakte veranderingen en plannen voor de toekomst bespreken.

Follow-up met slachtoffers

Het bieden van een follow-up aan slachtoffers is een belangrijk aspect van Building Bridges, en vormt een kritieke succesfactor voor de toegenomen gerichtheid op slachtoffers in herstelrechtprocedures. Hoe slachtoffers na een Building Bridges programma gesteund worden verschilt natuurlijk per land. In sommige landen is er geen structurele nazorg voor slachtoffers en weten de cursusleiders misschien niet of en hoe slachtoffers verder geholpen kunnen worden. In andere landen bestaan al hulpverleningsinstellingen zoals een systeem van doorverwijzing en introductie bij slachtofferhulporganisaties.

De organisatie die Building Bridges mogelijk maakt kan verschillende vormen van support bieden, variërend van lage intensiteit - waarbij slachtoffers aangemeld worden voor de nieuwsbrief en telefonisch gevraagd worden hoe het met ze gaat - tot hoge intensiteit, waarbij slachtoffers voortdurende medewerking, persoonlijke begeleiding en/of (indien nodig) doorverwijzingen naar slachtofferhulpcentra geboden wordt. Er kunnen verdere activiteiten ingesteld worden zoals het samen bezoeken van scholen en presentaties houden aan studenten over hun ervaringen van victimisatie en herstel.

De lijst 'Follow-up Questions'²¹ kan gebruikt worden om te ontdekken hoe het slachtoffer het participeren in Building Bridges heeft ervaren en welke vorm van nazorg verlangd wordt.

²¹ Zie bijlage 'Follow-up Questions' op de Building Bridges project website.

Sommige van deze follow-up vragen kunnen ook gebruikt worden als een middel voor tussentijdse evaluaties tijdens het Building Bridges programma.

Follow-up met daders

Cursusleiders moeten ernaar streven de impact van een Building Bridges programma op de (ex-)gedetineerde te handhaven na afloop van het programma. Dit vergt het aanbieden van een follow-up; het belang hiervan kan niet voldoende benadrukt worden. Het herstel op lange termijn en de re-integratie van daders kunnen afhangen van hoe de praktische en emotionele behoeften van de (ex-)gedetineerden in de follow-upfase worden aangepakt.

Daders dienen de gelegenheid te krijgen terug te blikken op wat zij tijdens de bijeenkomsten geleerd hebben en te onderzoeken welke gevoelens en emoties zij hebben met betrekking tot de veranderingen die zij eventueel hebben doorgemaakt gedurende en na hun deelname aan het programma.

Een follow-up biedt ook de gelegenheid om toekomstplannen te bespreken en een langetermijnvisie te geven voor de (ex-)gedetineerde om daadwerkelijke positieve veranderingen in hun leven door te voeren. Cursusleiders en programmamanagers dienen hiervan op de hoogte te zijn en processen in te stellen die zich op deze langetermijnvisie richten.

Daders willen misschien ook andere follow-upactiviteiten ondernemen. Ze willen bijvoorbeeld misschien in contact blijven met de slachtoffers met wie zij gewerkt hebben, of zelfs het slachtoffer van hun misdrijf ontmoeten. Ze willen misschien betrokken raken bij een restitutieproject of bij slachtoffer-daderbemiddeling.

Daders blijven misschien ondersteuning nodig hebben of iemand om mee te praten. Cursusleiders moeten erop voorbereid zijn dat, waar passend, zij (ex-)gedetineerden doorverwijzen naar een counsellor, maatschappelijk werker, pastoraal werker of andere relevante professie.

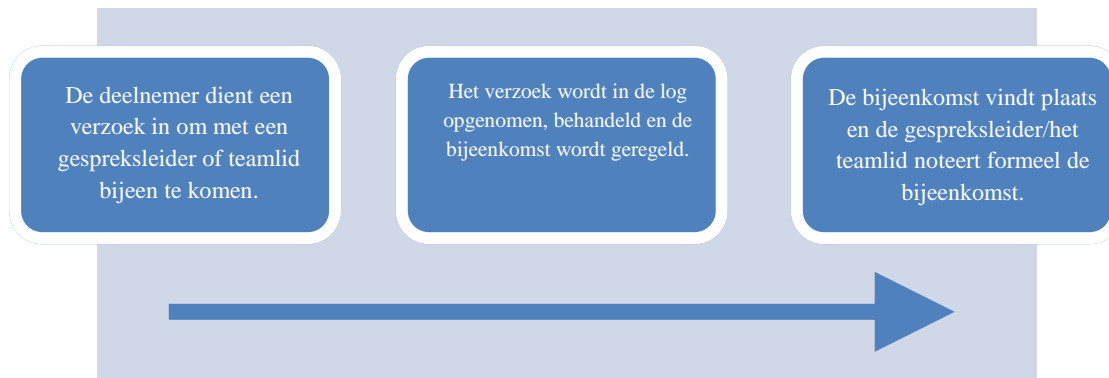
Bied deelnemers de gelegenheid om bijeenkomsten aan te vragen

Stel een systeem in waarbij slachtoffers en (ex-)gedetineerden een 'formeel' verzoek kunnen indienen voor bijeenkomsten met de cursusleider of teamleden in de tijd na het Building Bridges programma.²² Hiervoor dient een vastgestelde procedure te zijn.

- De deelnemers – slachtoffers of (ex-)gedetineerden – moeten op de hoogte zijn van hun recht om een dergelijke bijeenkomst aan te vragen en dit moet vermeld zijn in de informatie voor slachtoffers, de informatie voor (ex-)gedetineerden, programmamaposters of door persoonlijk advies.
- Deelnemers moeten weten hoe ze dit kunnen regelen; per telefoon, e-mail of een persoonlijke aanvraag. Slachtoffers moeten weten dat zij ook support (familie of vrienden) kunnen meenemen naar de bijeenkomst, en er moet benadrukt worden dat dit een normale gang van zaken is. De (ex-)gedetineerden moeten weten wat de mogelijkheden zijn om een dergelijke bijeenkomst aan te vragen, afhankelijk van de individuele beperkingen van hun omstandigheden.
- Wanneer er een verzoek is gedaan, is de programmaorganisator gehouden aan het noteren van het verzoek. Hiervoor moet de organisator een systeem ontwikkelen om verzoeken te noteren en relevante informatie toe te voegen, zoals: de

²²Met 'formeel' wordt bedoeld dat de procedure formeel vastgesteld dient te zijn. Voor diegenen die een bijeenkomst aanvragen moet de procedure echter informeel aanvoelen. Het is niet de bedoeling dat formaliteit een belemmering vormt voor wie een bijeenkomst wil aanvragen.

verantwoordelijke persoon, wanneer de bijeenkomst plaatsvindt, wie aanwezig waren, wat de uitkomst was, of er doorverwijzingen waren, en zo ja aan wie, en of er aanvullende follow-upacties nodig zijn van de kant van de programmaorganisator. Dit maakt het makkelijker een follow-up met deelnemers in beeld te houden; het kan gebeuren dat daders verhuizen naar een ander deel van de gevangenis, of zelfs naar een heel andere gevangenis. Zonder dit systeem zouden verzoeken en acties verloren kunnen gaan, wat ook geldt voor die van slachtoffers. Het toont echter ook aan dat de behoeften van deelnemers serieus genomen worden door gespreksleiders en programmamanagers en daarmee wordt hun 'stem' veiliggesteld; iets waar het programma hard aan heeft gewerkt om voor elkaar te krijgen.

Figuur 2 - systematisch proces voor follow-upsteun

Cursusleiders dienen een systematische aanpak te hebben om om te gaan met hulp aan slachtoffers en (ex-)gedetineerden na een Building Bridges programma, binnen de context van hun eigen land. Dit kan bereikt worden door de volgende richtlijnen te handhaven²³.

Vervolg voor afspraken, melding en feedback aan deelnemers

Zowel slachtoffers als (ex-)gedetineerden moeten het gevoel hebben dat zij serieus genomen worden en dat de hen aangeboden diensten betrouwbaar en uitkomstgericht zijn.

- Afspraken over acties moeten voldoende genoteerd worden (zie figuur 2) en er moet een systeem zijn dat zorgt dat deze acties een vervolg krijgen vóór een afgesproken en overeengekomen tijdstip. Het nalaten om vervolg te geven aan afspraken zal de slachtoffers marginaliseren waardoor zij zich niet gesteund voelen.
- Wanneer acties ondernomen zijn, moet er een vastgesteld procedure gevolgd worden om te verzekeren dat het slachtoffer ingelicht is over de actie en eventuele andere relevante informatie. Deze procedure kan op nationaal niveau vastgesteld zijn, maar ook geïntegreerd worden in bijeenkomsten met deelnemers of betrekking hebben op telefoongesprekken of schriftelijke correspondentie.
- Cursusleiders en teamleden moeten altijd aan het slachtoffer vragen om feedback over elke actie om te bepalen of de deelnemer tevreden is met de actie en of zij een vervolgactie nodig hebben en in dat geval te bespreken welke.
- Dit moet genoteerd worden in de gegevens van de deelnemers voor naslag- en mogelijke follow-updoeleinden.

²³Deze richtlijnen zijn aangepast van die uit de VS. Department of Justice Office of Justice Programs (2000) *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. Te raadplegen via https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/96517-gdlines_victims-sens/ncj176346.pdf (geraadpleegd 23.10.14)

Verwijzingen

Het is belangrijk om verwijzingen of andere vormen van dienstverlening te bieden, als deze nodig zijn voor het slachtoffer of de (ex-)gedetineerde, of nodig geacht wordt door de programmaorganisator. Het doorverwijzen van een slachtoffer naar een geschikte nazorghulpverleningsdienst vereist goede kennis van:

- de behoeften van het slachtoffer in de huidige fase van diens herstel;
- wat precies het nationale aanbod is;
- de beste manier om de behoeften van de slachtoffers aan te laten sluiten bij de mogelijke slachtofferhulporganisatie.

Het doorverwijzen van een (ex-)gedetineerde naar een geschikte nazorghulpverleningsdienst vereist goede kennis van:

- de behoeften van de (ex-)gedetineerde in de huidige fase van diens herstel;
- wat precies het nationale aanbod is;
- de beste manier om de behoeften van de (ex-)gedetineerden aan te laten sluiten bij de mogelijke hulpverleningsdienst;
- eventuele van kracht zijnde wettelijke of penitentiaire beperkingen die verwijzing in de weg zouden staan;
- eventuele bestaande verwijzingen (zoals drugs- en alcoholhulpverlening) waaraan zij buiten het Building Bridges programma gebonden zijn.

Programmaorganisatoren, cursusleiders en andere teamleden moeten gevoelig zijn voor de emotionele, psychologische en humanistische behoeften van individuen om zo te kunnen beslissen waarheen zij verwezen moeten worden, als verwijzing nodig geacht wordt. Dit kan door het stellen van open vragen en zorgvuldig luisteren naar de antwoorden met respect voor de meningen en gevoelens van het slachtoffer of de (ex-)gedetineerde. Het is belangrijk om de deelnemer en zijn/haar gevoelens centraal te stellen in het gesprek om te zorgen voor *empowerment* en zelfbeschikking. Voorbeelden van vragen zijn:

- Hoe voel je je nu over de situatie?
- Hoe zie jij de volgende stappen in de toekomst?
- Wat zijn nu je angsten of zorgen?
- Wat denk jij nodig te hebben om jouw eigen situatie nu te veranderen?

Dit zijn voorbeelden van het soort vragen dat gesteld kan worden. Gespreksleiders en andere teamleden moeten echter voldoende bekwaam en ervaren zijn, en een hoge mate van emotionele intelligentie bezitten, om hun aanpak te wijzigen al naar gelang de behoeften en emotionele toestand van het slachtoffer dat verlangt, en ervoor zorg te dragen dat het slachtoffer zich sterk voelt om eigen beslissingen te nemen.

Kennis van beschikbare hulpverleningsdiensten voor slachtoffers en (ex-)gedetineerden

Programmaorganisatoren, cursusleiders en andere teamleden moeten voldoende op de hoogte zijn van alle mogelijke hulpverleningsorganisaties voor slachtoffer en (ex-)gedetineerden in hun land, waaronder:

- wat de dienst biedt;
- welke voordelen die kan opleveren;

- aan welke criteria een gebruiker van de dienst misschien moet voldoen;
- wat de verwijzingsprocedure is.

Dit kan in een *verwijzingshandboek* samengesteld worden per land en gebruikt worden als basis voor het training van relevante mensen.

Een belangrijke groep diensten waarvan deelnemers op de hoogte moet worden gebracht, is bemiddeling of conferencing voor slachtoffers en daders samen. Hierbij krijgt een slachtoffer de gelegenheid zijn of haar dader te ontmoeten, en vice versa, als de deelnemer dit wil.

Aansluiten aan behoeften met de verwijzingsmogelijkheden

Slachtoffers en (ex-)gedetineerden moeten op de hoogte gebracht worden van alle beschikbare keuzemogelijkheden. Het is aan de cursusleider om hen in staat te stellen een stap te nemen in de richting waarvan zij voelen dat die voor hen de juiste is. Zij moeten elk mogelijk advies krijgen over de keuzemogelijkheden, afhankelijk van wat er landelijk beschikbaar is. Op basis van hun ervaring kunnen cursusleiders suggesties doen over wat de deelnemer tot voordeel zou zijn, gezien diens huidige behoeften. De eindbeslissing moet echter bij het individu liggen, hoewel er voor (ex-)gedetineerden meer verplichtingen kunnen bestaan afhankelijk van de omstandigheden rond de hechtenis of andere wettelijke vereisten.

Zorg voor voldoende training en ontwikkeling van cursusleider en teamleden over slachtofferbewustzijn

Regelmatige training en ontwikkeling op het gebied van slachtofferontvankelijkheid zal 'better practices' stimuleren onder Building Bridges cursusleiders en -teamleden, en een positieve reputatie van Building Bridges als slachtoffervriendelijke dienstverlening versterken.

- Programmaorganisatoren kunnen hun eigen programma's ontwikkelen op basis van hun ervaring.
- Programmaorganisatoren kunnen medewerking zoeken van externe slachtofferhulporganisaties in hun land (of waar mogelijk op Europees niveau) om trainingsseminars, workshops en andere programma's te ontwikkelen en aan te bieden. Dit heeft als bijkomend voordeel dat de samenwerking tussen het Building Bridges programma en andere essentiële stakeholders in slachtofferhulp versterkt en verbeterd wordt.
- Regelmatig contact met slachtoffers, wellicht door telefonische besprekingen volgens een rooster of 'bijpraatsessies', draagt bij aan een verbeterd slachtofferbewustzijn door verdere praktijkervaring. De programmaorganisatoren moeten evenwel correcte protocollen en instrumenten voor risicoanalyse hanteren om te zorgen dat deze telefoongesprekken geen negatief effect op de slachtoffers hebben.

Follow-up voor het programma

Naast de follow-up voor de deelnemers, moeten de cursusleiders en programmacoördinatoren plannings- en beoordelingsbijeenkomsten houden om het programma intern te evalueren, de sterke en zwakke kanten van het programma te onderzoeken en vast te stellen wat goed werkte en welke verbeteringen mogelijk zijn. Hiermee wordt niet alleen de menselijke kant van het programma bedoeld, bijvoorbeeld welk effect het programma op de deelnemers had, maar ook de organisatorische kant. Daarin kunnen cursusleiders en programmacoördinatoren kansen onderzoeken voor verdere samenwerking en coöperatie met essentiële stakeholders²⁴. Dit zal de

²⁴ Zie bijlage 'Stakeholder Analysis' Op de Building Bridges project website.

cursusleiders en programmacoördinatoren helpen toekomstige programma's en interventies goed te plannen, en het bevordert de langetermijn groei van het programma in verschillende context gebonden situaties.